

Bestämd eller obestämd form? Det beror på vad du själv tror!

Av Olle Kjellin

Det här är en viktig och vanlig fråga.

Svaret innehåller två delar: **Formläran** och **användningssättet**.

Du som talar t.ex. *finska, persiska, isländska, turkiska, japanska, tibetanska, kinesiska* eller *slaviska språk (utom makedonska och bulgariska)* har ingen direkt motsvarighet till svenskans bestämd/obestämd FORM, och därför inte heller någon naturlig känsla för hur formerna ska användas. SFI-lärarna behöver tänka på det.

Du som däremot talar t.ex. *engelska, tyska, franska, spanska, ungerska, grekiska* eller *arabiska* har ju själva bestämd/obestämd form i era språk, och kan lättare överföra det till svenskan. Men ibland är användningssätten olika ändå, så ni måste vara uppmärksamma på både likheter och olikheter.

Du som talar *rumänska, moldaviska, bulgariska* eller *makedonska* känner igen det att den bestämda artikeln sitter i slutet på substantivet.

Formläran kan du studera i vilken grammatikbok som helst. Det svåra är att veta **när** man ska **använda** den ena eller den andra formen, och det ska jag försöka beskriva här:

Vad är "bestämt"? Vad är "obestämt"?

A. Obestämd betydelse - vad tror du?

1. Det handlar inte om något är "bekant" eller ej, som det brukar stå i läroböckerna. Nej, det handlar snarare om bestämd eller obestämd **BETYDELSE**. Det är vad **DU** som talare **TROR** att den **andre vet**. (I lingvistik kallas det för "presupposition".)

OBS alltså: **vad DU TROR att den andre vet!**

Om du t.ex. vill berätta nyheten att du har en ny bil, så tror du nog inte att din kompis som du pratar med (din samtalspartner) redan vet, att du har en ny bil? Då är det **OBESTÄMD BETYDELSE**, och då ska du välja **OBESTÄMD FORM**;

--Du, jag har köpt en ny bil! Vill du se den?

B. Bestämd betydelse - vad tror du?

2. Men om du **tror** att just den här kompis **redan vet** att du har en ny bil (t.ex. du tror att någon annan kompis redan har berättat det), då är det **BESTÄMD BETYDELSE**, och då ska du använda **BESTÄMD FORM**:

--Du, vill du se den nya bilen?
eller

--Du, vill du se min nya bil?

Alla språk kan ha **BESTÄMD** och **OBESTÄMD BETYDELSE**, även om det inte brukar markeras med formläran som i svenskan, utan t.ex. med ordföljden eller intonationen eller något demonstrativt (utpekande) pronomen som i ryskan och polskan. Så därför bör alla kunna förstå själva konceptet.

OBS här, att pronomenet "**min**" ju definierar just den här bilen, så det blir **BESTÄMD BETYDELSE**. Men det räcker med "min" som bestämning, så det behövs **ingen extra ändelse** för bestämd form i "bil". Däremot måste **ADJEKTIVET** markera bestämdhet med sin ändelse **-a**, som kallas **kongruensmärke**. Det finns ingen riktig logik i detta, så du måste bara acceptera det. Ett språks formlära är godtycklig, arbiträr. Bara att plugga! :-/

Kom ihåg: Blanda aldrig *min, din, hans, hennes*, etc.
med bestämd form på substantivet i samma paket! Bara adjektivet.

Fler exempel:

Min stiliga son. Mitt fina barn. Mina gamla glasögon.

Den här stiliga sonen. Det här fina barnet. De här gamla glasögonen.

Din nya cykel. Ditt lilla barn. Dina tvättade kläder.

Den här nya cykeln. Det här lilla barnet. De här tvättade kläderna.

Hans stora hund. Hans fina barn. Hans gamla glasögon.

Den här stora hunden. Det här fina barnet. De här gamla glasögonen.

Hennes gulliga katt. Hennes lilla barn. Hennes rena kläder.

Den här gulliga katten. Det här lilla barnet. De här rena kläderna.

Vår röda bil. Vårt gula hus. Våra vilda hundar.

(Talspråksvariant: *Våran röda bil. Vårat gula hus. Våra vilda hundar.*)

Den här röda bilen. Det här gula huset. De här vilda hundarna.

Er gröna bil. Ert vita hus. Era små katter.

(Talspråksvariant: *Eran gröna bil. Erat vita hus. Era små katter.*)

Den här gröna bilen. Det här vita huset. De här små katterna.

Deras lilla flicka. Deras lilla barn. Deras små katter.

Den här lilla flickan. Det här lilla barnet. De här små katterna.

(En annan talspråksvariant kopplar kongruensmärket -a även till ordet "här":

Den hära stilige sonen. Det hära fina barnet. De hära gamla glasögonen.

Ofta även med pluralis-na: *De härna gamla glasögonen.*

Den hära gulliga katten. Det hära lilla barnet. De hära rena kläderna. De härna rena kläderna.)

C. Automatisk bestämd betydelse - det kan du gissa!

3. Om du kan gissa eller förutsätta att samtalspartnern redan vet vad du talar om, därför att det är **gemensam kunskap**, och då är det alltså "automatiskt" **BESTÄMD BETYDELSE** och ska ha **BESTÄMD FORM**:

--Solen skiner.

--Månen går ner kl 8.

--Ta på dig säkerhetsbältet.

--Kör på högra sidan av vägen.

Det finns bara en (1) sol, bara en (1) måne. Bara ett (1) säkerhetsbälte för dig. Bara en (1) högersida av vägen. =Bestämd betydelse!

D. Lite svensk special

4. Svensk grammatik tycker inte om att ha ett substantiv med OBESTÄMD BETYDELSE som **subjekt och tema** i en mening (läs i Ordföljdsskolan om "tema"!)). Så då använder vi i stället ett s.k. **formellt subjekt**, nämligen ordet "det":

--Det ligger en gammal cykel i diket.

Du berättar det som en nyhet för din kompis. Men "diket" behöver du inte introducera, för du förutsätter att alla förstår vad ett dike är, och cykeln kan bara ligga i ett (1) dike, så det har bestämd betydelse direkt.

I poesi går det dock lika bra med t.ex.

"En gammal cykel ligger i ett dike.

Orpheus hade gett den till Eurydike."

I poesi får man göra nästan hur som helst. :-)

Om subjektet med obestämd betydelse **inte är tema**, kan man strunta i det formella subjektet "det":

--I diket ligger det en gammal cykel.

eller

--I diket ligger en gammal cykel.

E. Namn har bestämd betydelse!

5. NAMN brukar ha BESTÄMD BETYDELSE, annars kanske man inte kan använda dem? Namn brukar inte ha någon bestämd artikel, men om det finns ett adjektiv framför, måste adjektivet ha kongruensmärket **-a** för bestämdhet:

--*Kära Anna!*

--*Lilla Lasse.*

--*Det gamla Stockholm måste upprustas.*

(Tillägget av den fristående, extra bestämda artikeln "det" får du läsa om någon annanstans. T.ex. i MÅL-grammatiken. Den är jättebra.)

Namn är vanligen ETT-ord, även om de liknar EN-ord eller pluralis:

--*Det populära Gamla Stan.*

--*Det moderna Italien.*

--*Det exotiska Filippinerna.*

F. Den bestämda formens historia

6. Angående BESTÄMD FORM:

Den bestämda artikelns **historia** är intressant. Det var från början ett demonstrativt (utpekande) pronomen som hette ungefär "**hin**". Det fungerade på samma sätt som alla andra språk också kan göra, nämligen lägga till ett demonstrativt pronomen, när ni vill förtydliga vilken sak ni talar om, så att det verkligen blir BESTÄMD BETYDELSE. För det finns i alla språk!

T.ex. ryska, en bok: kniga книга. Men boken/den där boken: ta kniga та книга. (Till er som inte kan slaviska språk: "ta" uttalas ungefär som "ta-" i "tappa".)

Eller polska bilet, en biljett. Men ten bilet, biljetten/den biljetten/den där biljetten.

"**Hin**" stod fritt från substantivet, och det lever kvar i några idiomatiska uttryck: "Hin Onde" = den onda varelsen = djävulen. "Hin Håle" är också = djävulen. Från början en dialektal form av "hin hårde" = den hårde.

Om "hin" var tillsammans med ett ett-ord, blev det "**het**" (precis som på nederländska ännu idag).

Med tiden kom "hin/het" att kopplas på i **slutet** av substantiven och uttalas allt svagare, vokalen reducerades till ett mummelljud, och h-ljudet försvann (som det fortfarande brukar göra i obetonade stavelser, även om det finns kvar i skriften) → "**-hin/-het**" → "**-en/-et**":

En ring, ring **hin** → ring**hen** → ringen

Ett barn, barn **het** → barn**het** → barnet

Precis samma historiska utveckling har skett i makedonskan och bulgariskan, där det demonstrativa pronomenet, t.ex. ta та, har hängts på slutet av substantivet. T.ex. en bok: kniga книга (liksom på ryska), den där boken: **ta** kniga **та** книга, → boken knig**ata** книг**ата**.

Rumänska språket har också bestämd artikel påhängd som svans på ordet. Hotel**ul** = hotellet.

7. När ett ord, som inte bara är en vanlig ändelse, kopplas ihop med "svansen" på ett annat ord, kallas det för **enklitisering**. Det blir ett enklitikon (pluralis **enklitika**). Vid enklitisering påverkas inte grundordets prosodi. Det är därför som den bestämda formen av svenska substantiv har samma ordaccent ("melodi") som den obestämda formen, trots att de blir flerstaviga. Men det är ett helt annat kapitel! (Läs om ordmelodierna här: <https://www.facebook.com/notes/svenskt-uttal/anden-och-anden-tomten-och-tomten/228071334062830>)

G. Din svenska framtid!

8. Det här var bara en kort översikt. Det viktigaste är att läsa mycket, mycket, mycket, mycket, mycket, mycket, mycket, mycket, i tidningar och böcker tills du får en inbyggd "statistisk" känsla för hur formerna ska användas i sina sammanhang! Ja, faktiskt **statistisk** känsla, för våra nervceller fungerar som små additionsmaskiner. Och ju mer man adderar, desto mer finns kvar efter normal glömska! Det är neurofysiologiskt bevisat, att nervcellerna och kontakterna mellan dem (synapser) faktiskt bygger om sig fysiskt när man adderar kunskaper och övningar. (Tro mig; jag är läkare med särskilt intresse för nervsystemet och har studerat detta.)

Lycka till med dina bestämda och obestämda former! :-D

Olle Kjellin

2014-06-24, reviderat och utökat 2015-06-05, 2015-07-04, 2015-10-08, 2016-02-25, 2019-04-21

Läs ännu mer här: <https://www.facebook.com/notes/vi-studerar-svenska/mera-om-best%C3%A4md-och-obest%C3%A4md-form/10154566504767837>